

Szöts Zoltán Oszkár:

RÉSEK A PAJZSON? HÁROM FELKELÉS, AMELY HOSSZÚ TÁVON ALÁÁSTA A KOMMUNIZMUST

Beszámoló egy nemzetközi konferenciáról

ÖSSZEFOGLALÓ: *A kelet-közép-európai régió a második világháború után a Szovjetunió érdekszférájába került. Államaiban sorra vették át a hatalmat a közvetlen szovjet befolyás alatt álló kommunista pártok, amelyek diktatórikus rendszereket hoztak létre. Az ezekkel szembeni társadalmi ellenállás elsőként a Német Demokratikus Köztársaságban torkolt felkelésbe 1953. június 17-én. Az esemény hetvenedik évfordulójára emlékezve 2023. június 20-án a Nemzeti Emlékezet Bizottsága és a Konrad Adenauer Alapítvány közös nemzetközi konferenciát rendezett Berlin–Poznań–Budapest címmel. A rendezvény nemcsak a kelet-németországi eseményekről szólt, hanem mint címe is utalt rá, az 1956-os lengyelországi és magyarországi forradalmakat is elemezték, sőt a közös tanulságokat is igyekeztek levonni.*

KULCSSZAVAK: *népfelkelés, forradalom, 1953, 1956, Németország, Lengyelország, Magyarország, nemzetközi konferencia*

A SZERZŐRŐL:

Dr. Szöts Zoltán Oszkár (PhD) történész, a HM Zrínyi NKft. – Zrínyi Kiadó szerkesztője (ORCID: 0009-0008-0636-7256; MTMT: 10038746)

KÖZÖS KIKRISTÁLYOSODÁSI PONTOK

A *Berlin–Poznań–Budapest* című konferenciát Földváryné Kiss Réka, a Nemzeti Emlékezet Bizottságának elnöke és Michael Winzer, a Konrad-Adenauer-Stiftung magyarországi képviselővezetője nyitotta meg, majd a megjelenteket Julia Gross, Németország magyarországi nagykövete és Panyi Miklós, a Miniszterelnökséget vezető miniszterhelyettes köszöntötte. Földváryné Kiss Réka hangsúlyozta, hogy 1953-at és 1956-ot a közép-európai emlékezet közös kikristályosodási pontjainak tartja, amelyek közös, egyetemes kulturális kóddá váltak a vasfüggöny mindkét oldalán. Michael Winzer népfelkelésnek nevezte 1953-at, és hangsúlyozta, hogy a bátor polgári társadalom végül mégis győzelmet aratott, ami összeköti Magyarországot és Németországot. Julia Gross kifejtette, hogy a hidegháború éveiben a szabadságért folytatott harc nem nyugatról haladt kelet felé, hanem éppen fordítva: keletről indult, és onnan jutott el nyugatra. Rámutatott, hogy a június 17-ei és az október 23-ai emléknap szimbólumok, a szabadság szimbólumai, amiért közösen kell kiállni. Panyi Miklós szerint Közép-Európa sorsa a második világháború alatti nagyhatalmi osztozkodás során dőlt el, amelynek tragikumát a kettészakított Németország szimbolizálja, s nem véletlen, hogy itt tört ki először felkelés a kommunista diktatúra ellen. Rámutatott, hogy szerinte e régióknak meg kell őriznie szabadságát. Emlékeztetett, hogy a történelem nem ért véget, a vele foglalkozás nem egy szakma belügye, hanem a jelenkori feladatok megoldásának elengedhetetlen szükséglete.

NÉMET TÖRTÉNELSI MEGÍTÉLÉSEK

A szakmai előadások sorát Hubertus Knabe német történész nyitotta meg *Harc a szabadsáért az NDK-ban* címmel, amelyben a kelet-németországi felkelés előzményeit és lefolyását mutatta be saját, *17. Juni 1953. Ein deutscher Aufstand* címmel megjelent monográfiája alapján. Knabe elemi erejű robbanásnak nevezte az 1953. júniusi eseményeket, amely meglepő módon akkor tört ki, amikor a hatalom birtokosai enyhítettek valamennyit a társadalomra helyezett nyomáson. A keletnémetek tömegesen menekültek Nyugatra, és a nagymértékű kivándorlás aggasztotta a szovjeteket. 1953. június elején Moszkvába rendelték Walter Ulbricht pártfőtítkárt és Otto Grotewohl miniszterelnököt, akiket utasítottak, hogy osszassák fel a termelőszövetkezeteket, több fogyasztási cikket termeljenek, és törekedjenek az állampolgári jogok védelmére. A tömegek úgy értelmezték a kedvezményeket, hogy a kommunisták felvállalták múltbéli hibáikat, és igyekeztek kihasználni az alkalmat újabb engedmények kiharcolására. Az elégedetlenség középpontjában a munkásság állt, akiknek a bére egy korábbi normaemelés miatt 10%-kal csökkent. Június 15-én a Stalinallee építőmunkásai sztrájkolni kezdtek, és egy normaemelés eltörlését követelő levelet fogalmaztak meg Grotewohnak címezve.

A tiltakozásnak gyorsan híre ment, és a sztrájkhoz más építkezéseken is csatlakoztak. Mivel nem érkezett válasz a levélre, az építőmunkások a Minisztériumok Házához vonultak, s mire megérkeztek, a tömeg létszáma több ezer főre növekedett. Június 16-ra az egész ország megmozdult, hogy véget vessen a diktatúrának. A rendőrség meglepő módon nem avatkozott közbe, mert nem tudták, hogy miként kellene reagálniuk. Június 17-én több helyen nyílt felkelésbe csaptak át a megmozdulások. Válaszként kihirdették a rendkívüli állapotot, és mozgósították az NDK-ban állomásozó félmillió szovjet katonát. A felkelést estére vérbe fojtották, június 18-ra gyakorlatilag újra rend volt az országban. A rendkívüli állapotot július 11-ig tartották fenn. Knabe az előadás végén felhívta a figyelmet arra, hogy mivel Németországban nem ünnepnap június 17-e, a hetven évvel ezelőtti felkelésről csak szakmai fórumokon szoktak megemlékezni, a köztudatban nincs benne úgy, mint Magyarországon 1956. október 23-a.

Michael Borchard (főosztályvezető, Konrad-Adenauer-Stiftung Tudományos Kutatási Szolgálat / Kereszténydemokrata Politikai Archívum) *A június 17-i események fogadtatása Nyugat-Németországban* címmel tartott előadást. Borchard hangsúlyozta, hogy a történettudomány minden korszakban törekszik az objektivitásra, azonban művelői nem tudják függetleníteni magukat sem a korszaktól, sem a helytől, ahol élnek. Ez ahhoz vezet, hogy adott események megítélése is rendszerint eltér, de a feldolgozásokban megfigyelhetők bizonyos földrajzi és kronológiai alapú tendenciák.

Borchard szerint a június 17-ei felkelés német szövetségi köztársaságbeli értelmezése fokozatosan megváltozott. Az első 1953. június 17-től 1969-ig tartott. Ekkor a felkelést a totalitarizmus elleni fellépésnek tartották, s tudatosan összekötötték az 1945 előtti náciellenes megmozdulásokkal, amivel a német nép egységét is igyekeztek kifejezni. Az 1960-as években áthelyeződött a hangsúly: az NSZK-t az egész német nép képviselőjének kezdték tekinteni, s ezzel a nemzeti egység mint addig gondosan ápoltszimbólum veszített a jelentőségéből. Június 17-e elveszítette konfrontatív harcos értelmezését. Ehelyett katasztrófába torkolló spontán tüntetésnek nevezték, amely az életkörülmények romlása és a tüntetők nem reális helyzetértékelése miatt robbant ki. A szocialista hatalombirtokosoktól való távolságtartást sokan továbbra is fontosnak tartották a június 17-ei megemlékezések során. Az újraegyesítés után a felkelés napja nem lett ünnepnap. Az egykori keletnémet területeken ma is ápolják az emléket, ám az egykori nyugatnémet területeken egyáltalán nincs a köztudatban.

LENGYELORSZÁGI PÁRHUZAMOK

Maciej Szymanowski, a varsói Waclaw Felczak Lengyel–Magyar Együttműködési Intézet igazgatója magyar nyelven, *Poznańtól Budapestig: a lengyel tanulságok* címen tartott előadást. Magyarországon talán kevésbé ismert, hogy 1956-ban Lengyelországban is történt egy felkelés a kommunista rendszerrel szemben, mégpedig június 28. és 30. között Poznańban. A tüntetések itt is a normaemeléssel és a fizetés csökkentésével függtek össze. A munkások a munkafeltételeik javítását és a kormány távozását követelték. A tüntetők a Cegielski gyárból indultak el Poznań központjába, megmozdulásuk rövidesen százezer fős tömeggyűléssé vált. A feldühödött emberek fegyvereket zsákmányoltak, és a börtönt is megostromolták. Az eseményeknek a Lengyel Néphadsereg vetett véget mintegy tízezer katona és közel négyszáz harcokosi bevetésével. A harcok június 30-ig tartottak. A lengyel emlékezet ezt a felkelést második varsói felkelésnek is nevezi (az első még a második világháború alatt a németek ellen tört ki), mivel ez is egy idegen totalitárius hatalom ellen irányult. Az előadó szerint a lengyelek erősen szimpatizáltak az 1956. októberi magyarországi felkeléssel, amit jól mutat, hogy október 25. és november 15. között tizenöt repülőgép összesen negyvennégy tonnányi vért, vérplazmát, oltóanyagot, gyógyszert és kötszert juttatott el Varsóból Budapestre. Szymanowski arra is felhívta a figyelmet, hogy a lengyeleknek részben sikerült elérnie 1956-ban azt, amiért a magyarok is harcoltak. Véget ért a mezőgazdaság kollektivizálása, visszakapták a saját földhöz való jogot, emellett tényleges vallásszabadságot nyertek, és gyengült a cenzúra szerepe.

A MAGYARORSZÁGI ESEMÉNYEK NEMZETKÖZI KONTEXTUSBAN

Máthé Áron, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága elnökhelyettese *Az 1953-as év Magyarországon* című előadását három kérdés felvetésével kezdte: Valóban új szakasz kezdődött ekkor a magyarországi politikában, mint ahogy a történetírás tartja? Ha igen, akkor miben állt az újdonsága? Gyakorolt hatást a kelet-németországi felkelés Magyarországon? 1952 végén a budapesti nagykövet arról tájékoztatta Moszkvát, hogy Magyarországon rossz a hangulat, és óriási a lemaradás az ötéves terv végrehajtásában. A Sztálin halála után a szocialista blokk országokban enyhítési politikát kezdeményező szovjet vezetés Rákosit Moszkvába rendelte, ahol az életszínvonal növelésére, a hadikiadások visszafogására, valamint a párt- és az államhatalom személyi szétválasztására szólították fel. Mivel nem történt látható változás Magyarországon, újabb meghívó érkezett, ezúttal már nemcsak Rákosi Mátyásnak, hanem vele együtt egy egész küldöttségnek, amelynek valamennyi tagját előre megnevezték, köztük a Rákosi utódjának kiszemelt Nagy Imrét is. Az 1953. június 13-án kezdődő háromnapos tanácskozásokon személyes kritikával illették Rákosi Mátyást, utasították, hogy a miniszterelnöki tisztséget adja át Nagy Imrének, és határozott utasításokat adtak a követendő irányelvekre vonatkozóan. Nagy a július 4-én meghirdetett kormányprogramjában ígéretet tett arra, hogy leállítja az erőltetett iparosítást, a nehézipar helyett a könnyű- és az élelmiszeripar fejlesztésére összpontosít, csökkenti az egyéni gazdák terheit, engedélyezi a kilépést a termelőszövetkezetekből, eltörli a kuláklisztákat, befejezi a kitelepítés és az internálás gyakorlatát.

A nemzeti ellenállással szembeni fellépés ugyanakkor folytatódott. Az államvédelmet beolvasztották a Belügyminisztériumba, nem szüntek meg a politikai indíttatású letartóztatások, halálos ítéletek. Bár a kényszermunkatáborok egy részét feloszlatták, nem mondtak le a kényszermunkáról. A néphadsereg bányászalakulatainak létszámát például megemelték, és sok rendszerellenest osztottak be ide munkaszolgálatra. Más intézkedéseket is visszásan hajtottak végre. A kitelepítettek például elhagyhatták a nekik kijelölt lakóhelyet, de nem

térhettek vissza eredeti otthonukba, és vagyonukat sem kaphatták vissza. Berija bukása után Rákosi azonnal fellépett az új szakasz politikája és az enyhítések ellen. Szavainak a kelet-németországi felkelésre hivatkozva adott nyomatékot, és 1955 első felében sikerült újra magához ragadnia a szovjet támogatást a hatalommal együtt.

Földvárné Kiss Réka, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága elnöke *Az 1956-os magyar forradalom elfeledett jellemzői* című előadását – amelyet az előadó másirányú elfoglaltsága miatt Dergán Ádám olvasott fel – Albert Camus egy 1957-es írásának felidézésével kezdte, amely szerint Kelet-Berlin, Poznań és Budapest a kommunista rendszer megremegését jelezte. A francia íróval egyetértve megállapította, hogy e három esemény sor valóban összefügg. Az 1956. októberi események kapcsán számos kérdés vetődhet fel. Miért éppen Magyarországon tört ki ez a forradalom? Milyen jellemzőkkel bírt? Milyen nemzetközi környezet vette körül? 1956 elsődleges előzményének azt tekinthetjük, hogy Közép-Európa a második világháború utáni rendezés során a szovjet érdekszféra része lett. A szovjetek és a szovjetbarát kommunisták a térség valamennyi országában hasonlóan bántak a néppel, ugyanazt a társadalmi rendet kívánták megvalósítani, egyformán drasztikus eszközökkel. Rákosi Mátyás és a magyarországi kommunisták különösen eminensek voltak a szovjetizálás végrehajtásában.

A magyarság 1945-ös demokratikus reményei sajnos nem bizonyultak reálisnak, mert a szovjet érdekszférába kerülés nem tette lehetővé, hogy megvalósuljanak. A magyar társadalom viszont olyan tapasztalatot szerzett az átmenet éveiben a demokrácia ügyében, amelyhez szívesen nyúlt vissza a későbbiekben. A magyarországi kommunisták teljes mértékben negligálták a nemzeti értékeket. 1956 egyik tapasztalata az ő szempontjukból éppen az volt, hogy ezt a későbbiekben nem tehetik meg. 1953-ban, Sztálin halála után kisebb korrekciókkal akarták kezelni a problémákat. Ilyen volt az elitcsere is, de Nagy Imre belebukott a belső hatalmi harcokra, és a korábbi vezető klikk visszatért.

A terror mindennapos tapasztalata, a frusztráció és az elnyomottság összessége vezetett 1956-hoz. A forradalom legfontosabb követelései a szovjet csapatok kivonása, a nemzeti függetlenség és a többpárti demokrácia voltak. A sztálini diktatúra gyorsan omlott össze, és ezért kértek hamar szovjet segítséget a kommunista vezetők. A magyar forradalom spontán volt, nem előre megtervezett, nem állt mögötte szervezet. Nagy Imrét az események hatására emelték vissza a hatalomba a kommunisták. Nagy tárgyalásokkal akarta volna rendezni a helyzetet, a reform azonban nem bizonyult járható útnak. A forradalom társadalomtörténetével foglalkozó kutatók úgy kalkulálnak, hogy egymillióra tehető azoknak a száma, akik valamilyen formában kapcsolódtak az eseményekhez.

A kialakult helyzetre a Szovjetunióknak mindenképpen reagálnia kellett, a fegyveres fellépés pedig mepecsételte a forradalom sorsát. 1956-nak Nyugaton, paradox módon, belpolitikai következményei lettek. A keleti blokkban a társadalmak megtanulták, hogy együtt kell élni a Szovjetunióval. A kommunista vezetők pedig azt a tanulságot vonták le, hogy lázadás lesz, amennyiben nem tesznek bizonyos engedményeket. Ez a megállapítás rányomta a bélyegét a kádári vezetés gyakorlatára, s egészen a bukásig meghatározta a cselekvéseit.

SAJÁTOS SÁGOK ÉS KÖZÖS JELLEMZŐK

Az előadások után a közönség részéről több kérdés elhangzott, amelyek kapcsán Maciej Szymanowski fontosnak tartotta elmondani: ahogy a fasizmusról is néha többszámaban beszélünk, úgy a kommunizmusról is lehet, mert többféle kommunizmus létezett, mindenhol máshogyan valósult meg a gyakorlatban. Hubertus Knabe hozzátette, hogy bizonyos párhuzamok mégis megfigyelhetők. Az 1953 előtti kurzus Magyarországon és az NDK-ban

egyaránt kemény, sztálinista módon működött, és utána mindkét országban más módszereket kezdtek használni. Mindkét országban hasonló, szovjet irányítású módon próbálták kezelni a válsághelyzetet. A Nyugat reakciója mindkét esetben a kivárás volt, és csendjük a szovjetek értésére adta, hogy nyugodtan intézhetik az ügyeket.

A konferencia kiváló példája volt annak, hogy ha az adott történelmi eseményt nemzetközi kontextusba helyezjük, akkor sokkal mélyebb összefüggések bontakozhatnak ki előttünk, mint ha önmagában vizsgálánk. Mind a három felkelés hasonló helyzetből és hasonló indokokkal indult el, s teljes célját egyik sem érthette el a Szovjetunió megkérdőjelezhetetlen fölénye és folyamatos jelenléte miatt. A kommunista diktatúrát azonban mindhárom esemény megváltoztatta: utána már egyik országban sem térhettek vissza a korábban jellemző nyers, sztálinista gyakorlathoz, kénytelenek voltak burkoltabb módszereket használni.

A mesterséges intelligencia katonai felhasználásának lehetőségei

A technológia, valamint a mesterséges intelligencia jelentette filozófia kiemelkedően fontos a 21. században, korunk hadseregeiben is, hiszen a mesterséges intelligenciára alapozott katonai vezetési rendszerek vagy akár a fegyverirányítási rendszerek mind hatékonyságunkban, mind sikerességükben már ma is bizonyítják e technológia létjogosultságát, és ez prognosztizálható már a közeli jövőre is. A kötet alapos összefoglalót ad a mesterséges intelligencia elméleti hátteréről, majd megvizsgálja számos ország mellett a NATO stratégiai elképzelését erről a forradalman új területről.

Szerző: Négyesi Imre
Megjelenés éve: 2022
kartonált
232 oldal

3150 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Filler utca 14.) vásárolható meg.